

EL JARDÍ, MIRALL DE L'HOME (*)

Núria Làzaro i Viñas.

Cada activitat que l'home realitza pot convertir-se en tema d'estudi i de valoració però, per damunt de tot, per tal que aquest sigui objectiu, ha de complir una serie de premises: -que es realitzi sense cap manipulació intencionada; -que estigui lliure de tota influència que els diferents tipus de "política" (cultural, administrativa...) puguin determinar; i, finalment, que arribi a l'ésser humà.

El jardí, lloc de repós, d'aïllament...de l'humanitat, ha estat un espai innovador, conservador, progresista, reflexiu, itinerant, imaginatiu, tranquil·litzador, lloc de meditació, mesura del poder econòmic i social, escenari de la vida..., al mateix temps que s'ha destinat a diferents funcions (religiosa, filosòfica, de divertiment...) segons les necessitats de la societat en que es desenvolupà, però sempre ha estat un reflexe involuntari -en cert grau- de la opinió i del pensament de l'home.

L'espai en que tota persona, independentment del seu nivell cultural, social, econòmic, pot gaudir del lloc que ocupa i en el que te el suficient aïllament per a sentir-se individu, mereix l'estudi exhaustiu per tal de procurar aconseguir realitzar-lo cada vegada més adequat a allò que la nostra societat necessita d'ell.

El seminari

Sota aquesta denominació realitzarem un estudi del jardí, més concretament, -de manera inicial- investigarem sobre la representació del jardí-parc. El tema fou tractat en un contexte molt adequat, una ciutat molt populosa i necessitada d'espais, anomenats "verds", que alleugereixin

(*) Article-resum al voltant del seminari sobre jardins. Funaments de Psicologia. Curs 1984-85.

la tensió de l'aglotinament humà, estem parlant de Barcelona. La raó que dugué al plantejament d'aquesta qüestió en aquest àmbit determinat és molt clara, ja que en ell el problema és preocupant mentre que en un entorn en el que la natura és totalment accessible a l'home -un poble, per exemple- la situació no s'ha de resoldre ja que no s'ha ni qüestionat.

Inicialment pot semblar que aquest tema s'ha "idealitzat", bé en alguns casos això pot ser cert però el que s'ha de tenir en compte és que aquest tema apareix en la història de l'home, o almenys així es considera, des de l'època prehistòrica amb el primer pas vers l'agricultura, el coneixement i posterior domini de l'entorn en que ens hem anat desenvolupant.

La estratificació que de la investigació s'ha anat realitzant, més o menys intencionadament, en els diferents anys en que s'ha dut a terme el seminari, permet un progressiu augment del nivell de coneixement del punt de partença, de les premisses sobre les que es recolza la investigació i, al mateix temps, hi ha una renovació constant de idees i nous punts d'enfoc de la globalitat la qual cosa permet establir la "evolució" que, mitjançant, el coneixement/desconeixement directe i conscient, es dona en les diferents generacions que en ell intervenen.

Abans de passar a explicar el desenvolupament del treball que realitzàrem en el seminari cal senyalar que aquest es dividí en dues parts, la primera d'investigació global de la representació d'aquest espai i una segona en la que cada un dels participants -ja individualment o en grups reduïts- intentà estudiar aspectes curiosos i interessants del desenvolupament del jardí -en l'actualitat anomenat principalment parc-. Per tant aquestes parts es veuran reflexades en la següent exposició ja que, podríem considerar-les complementaris una de l'altre.

Plantejament

El participar en un seminari, fora del programa específic del curs acadèmic, suposa entrar en contacte i conèixer nous tipus de sistemes de treball, una organització de la temàtica sovint desconeguda que aporta noves resolucions per a les tasques personals. En aquest estudi que estem exposant aprenguèrem la metodologia, considerada més correcta, per realitzar una tabulació de la representació del jardí-parc.

Primerament determinàrem el plantejament del problema - la representació gràfica del jardí-, especificàrem el suport amb el qual treballàrem -el paper- i l'element gràfic a utilitzar -el bolígraf-. Passàrem a concretar el "camp d'acció" en el que ens mouriem, aquest fou determinant per grups segons els canvis que, deguts a la evolució del ser humà -la seva edat-, eren reflexats, segons els elements que hi apareixien, en les representacions. L'entorn escollit fou Barcelona per ser en ell on ens trobem immersos la majoria i això fou que haguèssim de tenir en compte realitzar l'estudi segons les àrees en que la ciutat es troba dividida, fer la recollida de dades en diferents zones per tal d'obtenir un ventall el suficientment representatiu de les possibilitats de plasmació i concepció del jardí que en aquesta ciutat es té.

Arrivats en aquest punt de la investigació, un cop obtingudes les representacions dels diferents jardins "ideals" començava la tasca més rutinària, dur a terme el "buidatge" de la informació obtinguda; havíem d'extreure, un per un tots els factors i aspectes que en cada un d'ells l'enquestat hi havia fet aparèixer.

Aquesta feina és un xic pesada degut a la lentitud que suposa l'haver d'observar detingudament cada una de les representacions sense que es pugui, inicialment, extreure elements de generalització, doncs tots els diferents matisos han de tenir cabuda en el ventall de possibi-

litats i s'han de poder reflectir cada un dels aspectes que han interactuat en el moment de la seva realització.

En aquesta part concreta del treball la nostra visió, global, del que la societat barcelonina del moment desitjava era molt clara. Segons els resultats quedava establert que les diferències de concepció venien marcades per les necessitats individuals de cada èsser i, de manera global doncs coincidien en la utilització d'un mateix element, en el desenvolupament de cada etapa generacional. Quedan establerta la importància d'aquests espais per a cada una de les etapes vivencials de l'home.

Amb aquesta enquesta aconseguirem dues coses, en primer lloc aprendrem a fer i establir el procés per obtenir una plantilla i en segon lloc, coneguèrem l'estructuració mental i gràfica del jardí en les diferents etapes de la formació de l'home.

La segona fase d'aquest seminari fou l'elecció, per part dels que hi participarem, de diferents temes per tal de profundir en aspectes molt concrets al voltant del tema iniciat. D'aquest planteig va sortir el treball que dona nom a l'article.

Investigació personal

El plantejar-se la qüestió de quin seria l'enfoc més adequat per iniciar un treball propi sovint comporta una elecció guiada per les preferències de l'individu sense que aquest en conegui molt concretament la importància, l'oportunitat, la necessitat...de la temàtica que vol desenvolupar. En el meu cas vaig escollir fer una petita "història" -degut al temps i a la finalitat del treball- o al menys, coneixer l'estructuració -de manera puntual de l'evolució dels jardins com element paral·lel al desenvolupament cultural, econòmic i polític (com a factors més rellevants i estudiats) de la humanitat (tant des de la concepció occidental com de la visió oriental del món).

El punt inicial fou escollir dos models de jardí que per la seva difrent localització -un d'ells a occident i l'altre a orient- poguessin reflectir la concepció, utilització i funcionalitat dels jardins en cada una de les diferents societats on sorgiren. Un cop observats cada una de les tipologies de jardí que durant la seva evolució l'home ha anat creant s'obtà, per la seva mutua oposició en tots els aspectes, (geogràfic, cultural, polític...) pel model anglès -anomenat "landscape"- i per la tipologia japonesa -anomenada "niwa"-.

El jardí, com a globalitat, és un tema de el que existeix, relativament, molta bibliografia. Però, quan es vol establir els factors determinatius dels elements que interactuen en models tan "estereotipats" com és el "landscape" i el "niwa", ens topem amb la dificultat de l'enfocament recopilatiu de la majoria de les obres a les que ens és possible accedir. En la major part d'elles, amb el desenvolupament que l'autor realitza del tema, es reflexe una manca de relació entre els jardins i els aconteixaments (socials, polítics, econòmics) que conduïren a la seva realització. Precisament era aquest aspecte concret el que es volia reflectir en el treball iniciat.

Es prengueren com a pautes d'actuació, a més a més del contexte en que es desenvoluparen -per tal de poder comprendre cada un dels factors que en ells apareguren i que els caracteritzaren- els seus antecedents, els orígens, la seva estructuració -que reflecteix els factors del contexte-, els elements utilitzats i la filosofia que actuà com a propulsora en la creació de cada un d'aquests espais.

"The Landscape" (1713-1790)

Les arrels del jardí anglès anomenat paisatgístic per el seu intent de crear un espai "natural" -l'entorn

sense cap manipulació que es gaudia en el camp-, són, principalment francesa -tot i que l'utilització de parterres provenia d'Holanda-.

Tot i sorgir les primeres pautes d'aquest estil a França, degut a l'encarcarament de les estructures socials que en aquell període hi havia (la monarquia absoluta), no tingué el suport ni l'impuls necessari per la seva realització passant a desenvolupar-se a Anglaterra la qual, degut a l'expansió colonial -iniciada al 1607-, experimentà un seguit de modificacions en tots els àmbits de la seva societat creant-se unes estructures el suficientment lliures per permetre la transformació vers el jardí paisatgístic.

La primera realització d'aquest nou tipus de jardí fou feta pel pintor anglès William Kent però, tot i ser considerat com el seu iniciador el veritable creador fou Charles Rivièrre Dufresny (1648-1724) "aquí agradaven els terrenys amb desnivells que oferien dificultats i sinò les hi creava ell". La tradició francesa de "la planta verda" (els matolls tallats) no va permetre l'adaptació d'aquest nou estil en el seu país originari.

En la concepció d'aquest jardí es segueixen unes pautes molt concretes però sense entrar en la rigidesa que suposa la realització del jardí japonès -el qual exposaré posteriorment-.

La seva estructura era relativament simple doncs es buscava que el terreny fos natural -no es modificava cap de les irregularitats que el paisatge natural posseïa-. En alguns casos s'els distribuïa en terraces d'herba de pendent suau.

S'utilitzaven, com a elements fonamentals, les plantes (arbres, flors, matolls i herba) i l'aigua (aquesta en forma d'estanc, cascada o rierol segons el gust del jardiner). Es combinaven els efectes de llum i d'ombra. La delimitació del jardí es realitzava mitjançant el "haha"- fosat al voltant del jardí que permetia veure el

paisatge exterior que l'envoltava- evitant d'aquesta manera aïllar-lo del contexte natural en que es trobava immers.

Inicialment fou concebut a conseqüència del desitg de retorn a la natura (el paradís perdut) que els literats de l'època preconitzaven (i es reflexava clarament en l'art Rococó). Paulatinament, però, es transformà en la resposta a la insatisfacció que el recargolat racionalista francès produïa en aquest espai.

El jardí xinès-japonès influencià inicialment, al jardí anglès però la utilització dels elements que en ells apareixien sense la simbologia que els era pròpia condugué a un barroquisme d'objectes que abocà aquest tipus de jardí a la desaparició.

L'estil paisatgístic anglès va sorgir en un període de progrés tant en l'economia com en la política. Fou un període de remodelació de la societat en la que progressivament, s'anava creant el sentiment d'individualitat i de subjecte. Aquest fet es reflexa en la realització del jardí; la seva història es recolza en l'actuació de determinats personatges aïllats -Kent, Shenstone, Morris, Pitt...-. Aquesta expressió artística, com la majoria d'elles, era exclusiva d'una classe benestant de la societat (els nobles) en quan aquest nou art ess'estereotipitzà, qualsevol ciutadà podia obtenir-lo va iniciar un ràpida devallada vers la desaparició.

Amb el jardí s'intentaven crear nous escenaris per l'activitat de l'home, per aquest motiu s'anaren introduint les flors i els jocs entre colors i elements artificials.

Tot i ser un estil que ha perdurat fins els nostres dies i que gaudeix de gran estima, el jardí anglès fou l'expressió de l'època de canvi que visqué la societat i, degut a la manca de unes bases teòriques o pautes concretes per a la seva realització, la seva existència fou relativament curta.

El "Niwa" japonés

Degut a l'estructuració, concepció i orígens del jardí japonés és difícil senyalitzar una data o període de rellevança especial. Aquest fet reflexa, des de els seus inicis una clara diferenciació dels motius que impulsaren a realitzar aquest tipus de determinat jardí en aquesta cultura.

Els seus orígens hem de cercar-los en la religió shintoïsta la qual concebia la natura com la residència dels deus havent-hi un estret lligam entre aquests i l'home. L'estil del qual rebé una forta influència fou el xinès, degut a la seva proximitat, però la seva adopció motivà una forta transformació en el tamany a conseqüència de la manca d'espai en l'illa que ocupa aquesta nació. Fou necessari raduir-ne les proporcions i, per tant, introduir nous elements que reflectissin les idees originàries però fent que el volum ocupat fos el mínim.

El jardí, però, al igual que en el cas anteriorment senyalat és un espai primordialment utilitzat per els cortesans i la noblesa de l'època. El poble, degut a la seva constant ubicació en la natura podríem dir que no té necessitat -tampoc pot gaudir-ne, crear-se eb aquest espai concret.

La introducció del Taoïsme (la qual cosa no suposà cap trencament amb l'anterior religió) aportar un nou tipus de jardí: el jardí del te. Amb aquest recinte -destinat a una cerimònia molt simple- el japonés apren a gaudir de cada una de les insignificants accions realitzades cada dia.

Juntament amb el jardí es desenvolupen la pintura, la poesia i l'art de les flors (ikavanes). Cada una d'aquestes manifestacions està sotmesa a un delimitat "canon" que, sovint, les interrelaciona a totes elles.

L'art dels jardins japonesos, tot i mantindre la seva concepció i estructuració inicial, ha anat evolucionant

amb la introducció de nous elements.

La millor característica de les seves realitzacions és la aparent simplicitat de la seva estructura. Amb això s'ha intentat des de la seva adopció, dur a terme la identificació de cada individu amb la natura aconseguint, sovint, crear un quadre tridimensional del paisatge.

Degut a la manca de un únic estil ens aproximarem a aquest espai segons les necessitats a que responen. Seguint aquest barem es diferencien tres blocs:

-el jardí amb estanc, és destinat a l'esbarjo i té una extensió recorrible. Va sorgir com a jardí de la cort.

-jardí de contemplació, s'utilitza per a contemplar la natura, acció que es fa des d'una terrassa de la casa estant. Es denomina "karesensu" i és "la forma més interessant de representació d'un paisatge dins l'art japonés" (Schaarschmidt, 1979).

-jardí del te o "roji", és una zona d'apropament al pavelló per el "chanoyu" (l'art del te), essent sempre un veritable fragment de paisatge -combina els elements del jardí d'estanc i els del paisatge sec-.

La limitació de cada un d'ells es realitza geomètricament però, les línies interiors de delimitació de contorns són asimètriques tot i que mantenen el ritme global del jardí.

La riquesa gràfica d'aquests jardins és molt superior, degut a la pròpia identificació de l'individu amb cada un d'ells, a els variats models desenvolupats en occident. Així veiem com dins d'aquesta catalogació general, gaire bé seguint com a pauta exclusiva els elements utilitzats, podríem diferenciar una història estilística -entesa però amb una concepció diferent a la occidental- del jardí japonés. Els elements utilitzats s'agrupen en sis divisions globals o generals, essent:

-la superfície: de sòl uniforme (pedres, herbes..)

- o de "mirall" (mitjançant l'aigua de l'estanc);
o bé de sòl dibuixat (grava extensa amb resclet).
- elements plàstics: .muntanya artificial (ksûkiyama) en l'estanc; .agrupacions de pedres per representar la muntanya i aconseguir textura; .karikomi (mates tallades), poden ser utilitzades com a monument o com a element principal del jardí.
 - elements mòvils: .el riarol (nagare o yarimutzi), du l'aigua a l'estanc atravesant el jardí; .la cascada, l'element dramàtic.
 - elements gràfics: .la línia, d'importància capital i apareix en cada un dels elements del jardí; .les plantes que atenuen la rugositat textural de les roques; .els arbres, creadors de l'efecte gràfic dels quals en tenen molta cura; .paviments de pedra (shiki ishi), introdueixen en el quadre abstracte d'aquest espai i en marquen el recorregut.
 - elements d'accentuació: la seva funció és decorativa. (pas de pedra, el pont, la pagoda de pedra, llanternes de pedra i cubells per les mans).
 - el fons: .karensansui (mur blanc o d'arbres); .Shakkei, adopció del fons natural que l'envolta (una muntanya aïllada).

La concepció del "Niwa" és un clar reflexe de la percepció que aquesta cultura té del món, per aquest motiu aquest espai s'ha mantingut impertorbable, com intemporal en una cultura que ha sofert una sobtada transformació - la seva "occidentalització"- a la qual s'han adaptat perfectament i a la que hi han realitzat valuoses aportacions.

El jardí japonès, tal veiem en els elements que en ell apareixen (aigua, pedres i vegetació) és l'espai de contacte amb les divinitats de la natura i al mateix temps, és el lloc de la pròpia formació (la contemplació interior). L'estret lligam existent entre el jardí i

la manera de viure oriental fa que aquest espai no es pugui concebir sense el seu simbolisme i la seva personalitat.

Valoració de l'exposició

Poder arribar, al final de tot treball, a aconseguir respondre les qüestions plantejades en el seu inici, sovint no resulta fàcil. En aquest cas, però, pot resultar senzill comprendre el significat de l'anunciat. Mitjançant l'exposició de les pautes que han permès arribar a aquesta conclusió (la concepció, orígens, desenvolupament i desaparició o transformació dels espais analitzats) s'ha volgut donar una visió, global, de les motivacions que ens duen, i han dut, a acceptar la concepció dels diferents espais "verds" amb els que tenim contacte. Probablement sorgeixen alguna que altre pregunta que ha quedat sense resposta referent a la temàtica analitzada; podriem dir que aquest seria un punt molt important i que l'article hauria complert els seus objectius. També pot succeir que aquesta informació aquí facilitada sigui considerada com a simple lectura sense que ens dugui a cap nou plantejament o desitg de conèixer altres aspectes d'aquest tema, no per això es podrà considerar infructuosa aquesta exposició.

Hem vist com en cada un dels esquemes realitzats apareixien uns elements comuns, i que en els jardins-parcs de l'actualitat comencen a no tenir-hi cabuda (la plaça dels Països Catalans, per exemple).

Aquest pot ser un factor que ens dugui a pensar en la relació que cada un de nosaltres tenim amb l'entorn natural al qual necessitem accedir amb més o menys freqüència, i que anem eliminant de la nostra proximitat.

Bibliografia:

Schaarschmidt- Richter, I. (1979). Le jardin japonais-office du livre.